

ЭНЦИКЛОПЕДИЯ

Нам улууһун хаһыата — 1935 сыл алтынньы 5 күнүгэр төрүттэммитэ

Тыл — омул баар-суох сыаннаһа уонна быстыспат бэлиэтэ. Хас биирдии норуот бэйэтин ураты майгынаах культуратын, үгэстэрин, тылын харыстыыр сувереннай бырааптаах.

Саха Республикатын Тыл туһунан Сокуонуттан

Улуус мунньабын VIII-с сессията

Тохсунньу 31 күнүгэр Нам улууһун государственнай былаас олохтоох бэрэстэбиитэллээх органын — мунньабын 8-с учараттаах сессията буолан ааста.

Сессияны улуус мунньабын председателин солбуйааччы Баншев Н. Н. аста уонна салайан ытта. Улуус мунньабын 16 депутатыттан 15 депутат сырытта. Сессияга улуус дьаһалтатын баһылыгын солбуйааччылар, дьаһалта управлениетын начальниктара, отделлар сөбүдүсэйдэрэ, тэрилтэлэр

салайааччылар, олохтоох дьаһалталаар баһылыктара ыгырыллан сырыттылар.

Сессия көрүүтүгэр маньык боппуруостар киирдилэр:

1. Улууска 1995-96 сс. «Саха республикатыгар олоһор дьэни тутуу национальной политикатын туһунан» Саха республикатын правительствотын 19.03.94 с. 105 №-дээх уонна 20.10.96 с. 436 №-дээх уураахтарын олохтоо киллэрин туругун уонна 1997-98 сс. сорукартын туһунан.
2. Урүг Күөлү чөлүгэр тү-

һэрэр дьаһаллар тустарынан.
3. Улуус мунньабын 16 №-дээх Көбөкөнөөбү уокуруктар барбыт быбардар түмүктэрин туһунан.
4. Улуус мунньабын 1, 10 уонна 15 №-дээх уокуруктары депутаттарын боломуочуйаларын туһунан.

Бастагы боппуруоска улуус баһылыгын солбуйааччы Максимов В. М. дакылаата истилиннэ. Иккис боппуруоска улуус баһылыгын солбуйааччы Бочкарев А. А. дакылаат онордо. Үһүс боппуруоска мандат-

най комиссия председатели Алексеев А. К. иһитиннэрин онордо. Мунньах баһаарытынан депутат Макитова В. Н. боломуочуйата бигэргэтилиннэ. Бүтэһик боппуруоска мунньах баһаарытынан 1 №-дээх Үөдөйдээби уокуруктан депутат Соловьев М. Д., 15 №-дээх Хатырыктан депутат Бочкарев А. А., 10 №-дээх Лесопуннаабы уокуруктан депутат Тарасов Е. Е. боломуочуйаларын болдьобун иһиннэ тохотор туһунан баһаары ылылынна.

Бэйэ информ.

САХА ЧУЛУУ УОЛАТТАРА

С. В. Васильевы чиэстээнин

Ааспыт бэтинсэбэ Дьокуускай куоракка Нуучча театрыгар саха норуотун биір чулуу уола, дойдуга биллибит государственнай, политической деятель Степан Васильевич Васильев төрөөбүтэ 100 сылыгар аналлаах республика общественноһун үөрүүлээх мунньага буолан ааста. Мунньагы республика правительствотын председатели В. П. Федоров салайан ытта.

Степан Васильев 1896 сыллаахха ахсынньы 17 күнүгэр Ньурба улууһун I Бордон нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Дьокуускайга учуутал семинариатыгар үөрэнэ сылдьан М. К. Аммосовы, И. Н. Барановы, П. А. Ойуунускайы, С. М. Аржакову о. д. а. кытта революционнай хамсааһынга кытыбыта. Саха сирингэр советской былаас олохтоонуугу баһаччы кытыбыты ылбыта. С. В. Васильев контрреволюция кэмнигэр түрмэбэ бырабыллыбыта. Ити кэнниттэн Иркутскайдагы партийнай тэрилтэ соруудаһынан генерал Семенов этэрэтин үлүтүрүтүүгэ кытыбыта. Кини Иркутскайга комсомолу тэрийээччилэртэн биір дэстэрэ этэ. Саха сирингэр төһөннө кэлэн эмиз комсомольскай тэрилтэни олохтоһута, РКП(б) обкомун пропагандага уонна агитацияга отделын салайбыта.

1925 сыллаахха С. Васильев Москвага Свердлов аатынан коммунистическай университеты бүтэрбитэ. 1926 сыллаахха Алданга кэлэн «Якутзолото» трестин тэрийингэ үлэлээбитэ. 1927 сыллаахха Саха АССР Совнаркомун председатели.

1928 сыллаахтан БСК (б) П Кини Контрольной Комиссиятын чилиннэ, 1930 сылтан ССРС рабочай-баһынай инспекциятын Наркомун Кини хонтуроолуур комиссиятын өһнөөх металлурга бөлөбүн салайааччытынан үлэлээбитэ. 1934 сыл кулун тутарга С. В. Васильев партия XVII-с съезингэр БСК(б) П Кини Комитетын иһинэн Партийнай хонтуроол комиссиятын чилиннэн талыллыбыта. Кини Москвага дойдуну салайар кини органнарга уопсайа 11 сыл үлэлээбитэ. 1939 сыллаахха Москва куорат II-с авторемонтнай заводун директоруһунан аһаммыта. 1939 сыллаахха сэттиннэ 6 күнүгэр С. В. Васильев олоһо суох буруйдааһынга түбэһэн тутулуубута уонна 1943 сыллаахха алтынньы 26 күнүгэр Коми АССР Печора куоратыгар лаабырга сытан өлбүтэ. ССРС Верховнай суутун коллегиятын олоһо суох буруйдааһынга 1956 сыллаахха атырдьах ыйын 18 к. көтүрүллүбүтэ уонна С. В. Васильев реабилитацияламмыта.

Мунньахха С. В. Васильев туһунан дакылааты тэрийэр комиссия председатели Е. А. Борисов онордо. Маны таһынан ахтылары онордулар Ньурба улууһун баһылыга В. А. Петрова, республика профсоюзтарын федерациятын председатели С. С. Соһин, историческай наука кандидата Е. Е. Алексеев о. д. а. Үөрүүлээх мунньахха кытыбыты ылдылар республика Президени М. Е. Николаев, Ил Түмөн Урдук палататын председатели Е. М. Ларионов о. д. а.

Г ЭВЕРСТОВ.

ЫЧЧАТ СЫЛЫН ТҮМҮКТЭЭНИН

Ыччат сылын түмүктүүр мероприятие Нам селотугар олунньу 1 күнүгэр буолан ааста. Бу үөрүүлээх киһэбэ остолобуой дьэтигэр улуус нэһиликтэртэтин, Намтан ыччаттар лидердара, ыччат дьыалаларыгар специалистар, актыбынай оһолор муһунулар.

Кинилэргэ ыччат министровотын бастагы солбуйааччы А. И. Ноев эбэрэ тылын тизэртэ. Афанасий Иванович ыччат программатын туһунан кэпсээтэ уонна Нам улууһун ыччат сыла ситиһилээхтик ытыллыбытыгар махтанна, көссө күүскэ үлэлээг, намнар ааттарын ааттатыг, эһинги үлэбитин сыаналыбыт, быйыл ыччат отдела күүстээх үлэни ытта, ыччаты түмтэ, материальнай өттүнэн көмөлөһүөхпүт.

күүстээх үлэни ытаргытыгар олук буолуохпүтэ,— дьэи эрэннэрдэ. Ыччат отделын сөбүдүсэһэй У. П. Атласова, отдел сүрүннүүр специалиһа В. В. Ядрев мустубут дьону истингирэх тылын эбэр дэлээтилэр, инникитин ыкса сибээстээхтик үлэлээргэ, Аммосов юбилейин чиэстээхтик бэлиэтиргэ ыгырдилар.

1996 сыл бастыг спортсменнарын уонна «Сыл бастыг тренерэ» ааты ылбыт С. С. Жиркову чиэстээһин буолла, спортсменнарга сыаналаах бөлөхтөр туттарылыннылар.

Ыччат сылыгар бэйэлэрин кылааттарын киллэрсэбит, ыччаты кытта үлэбэ актыбынайдык кытыбыттарга анал номинациялар иһэрилиннэлэр уонна бэдэхтэр

туттарылыннылар. Культура эйгэтигэр сыл бастыгынарынан буолдулар: эдэр кэскиллээх ырыаһыттар, мелодистар Сергей Куличкин (I Хомуस्ताах), Ньургун Жирков (Хамабатта), Аһюта Федорова (Түбэ), «Сардаана» мода театра, «Миһчээр», «Радуга», «Хатынчаана» үһкүү бөлөхтөрө. Маны таһынан «Сыл лидерэ» дьэи номинациянан ааттаннылар Иван Яковлев (Партизан), Владимир Портнягин (Нам), Матрена Ядрихинская (Нам). «Лиһо года» дьэингэ оператор Илья Павлов, ди-джей Василий Колмогоров, «Сыл спонсорунан» Николай Румянцев («Колми») буолдулар. «Сыл бастыг баһылыгунан» II Хомуस्ताах баһылыга В. В. Эверстов билдэрилиннэ. «Сыл личноһы-

нан» Семен Алексеев, «Сыл студиятынан» «Хатынчаан» студия буолдулар.

А. И. Ноев Көбөкөн нэһилиэгин ыччатын специалиһыгар Николай Бурашевска министрво грамотатын туттарда.

Ыччат киһэтин Аппаһынтан төрүттээх Дмитрий Барабанов салайар Уралдаагы государственнай консерватория студениарын бөлөбө ыллаан-туойан кизэргэтэ. Модельер Сардана Слепцова тикпит плателарын дьон сэргин көрдүлэр. Биһини улууспут эдэр, ол тынан баран киһиник биллэн эрэр ырыаһытара С. Куличкин, Нь. Жирков уонна А. Федорова ыалдыттарга бэйэлэрин ырыаларын бэлэхтээтилэр.

В. РЫКУНОВА.

ҮӨРӨХ СЫЛА

Тохсунньу 31 к. ыччат отдела тэрийинтинэн студениары кытта көрсүһүү ытыллына. Нам селотуттан уонна нэһиликтэртэн үрдүк уонна орто анал үөрэхтэргэ үөрэнэ сылдьар оһолор кэлэн улуус баһылыгын А. Н. Ядревы, улуустаагы үөрэх управлениетын начальнигин Н. Г. Дьяковскайы, үөрэх управлениетын кадры кытта үлэ отделын сөбүдүсэһэйин О. С. Белолобскайы уонна ыччат отделын үлэит-

тэрин кытта көрсөн кэпсэттилэр.

А. Н. Ядрев М. К. Аммосов юбилейинан сибээстээн туох үлэ ытылла турарын сырдатта уонна студениары бу юбилейга актыбынай кытыбыты ылаларыгар ыгырда.

Н. Г. Дьяковскай студениарга элбэх сүбэ-ама бизэрдэ, сайынгы өттүгэр приемнай комиссияга үлэлииллэригэр эттэ уонна оһуола оһолорун кытта көрсүһөн оһуоттарыттан бэрэстэһилэр.

Ол курдук, биһинг республикага тиниэ биллэр үлэлээх оһуодалар: Хамабатта, I Хомуस्ताах, Хатырык, Салбаг уонна Обо түөлбэтэ баар буолдулар. Кинилэргэ элбэх сүбэни-амаһы онорбут кининэн Романова А. К. буолар.

Ордук сөбүлээн Попов А. И. кэпсээһин иһиттибит. Кини ойуур, сир, уу боппуруоһа кытаанах балаһыаньыламыттарын бэлиэтээтэ. Почваны, ууу чинчийэн

сэллэригэр сүбэлээтэ. О. С. Белолобскай эһиниги үөрэх дьылыгар 58 вакансия аһыллыбытын туһунан иһитиннэрдэ. Ыччат отделын сөбүдүсэһэй У. П. Атласова отдел өттүттэн студениары кытта туох үлэ ытыллары билдириннэрдэ.

Оһолор үчүгүйдик үөрэнэ сылдьаллара кинини үөрдэр. Биһинг улууспуттан СГУ-га кизэһик биллэр, общественнай үлэни дьарыктанар оһолор баалларын туһунан кэпсэтиннэ табыста. Хаты-

рыктан төрүттээх Николай Уваров, Түбэттэн төрүттээх Константин Федоров үөрэхтэрин таһынан общественнай үлэни дьарыктаналлар. К. Федоров оһуоланы бүтэрэр оһолору СГУ-ну көрдөрө, билдириннэр киллэрэ сылдьыбыт. Кини Түбэттэн төрүттээх студениары түмэн маһаһын аһан үлэлэтэ сылдьар, массыына ылынар баһалаахтар, счоттарыгар харчылаахтар.

Биһинг корр.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

Кэһини сылларга экологическай хамсааһын улууска биллэрдик мөлтөөн барбыта мэлдьэбэ сох. Бу балаһыаньыттан тахсын суолун биіргэ тобулан үлэлээһэр иһиттэн «Экологическай иһитини оһуодаларынан сайыһнары» дьэи экологическай конференция буолла.

Конференцияга республикаттан Карпова Н. П. (Үөрэх министрвоһуттан), Яковлева У. А. (ЯПУ экология кафедратыттан), Гермогенова С. С. (Экологическай станциятан) Васильев А. Д. (Обо тэрилтэтин соһуун председатели), улуустан Попов М. С. (экология комитети), Попов А. Д. (сир комитети) кыты-

ны ылдылар. Улууска экологическай үлэ хаамытын Романова А. К. (Хатырык) билдириннэрдэ. Анна Кирсанова бу үлэни улууска сүрүннээн салайыта балаһча буолла.

Н. П. Коллашиков (Түөлбэ), В. И. Тимофеев (Нам орто оск.), Викторов Т. Л. (Нам орто оск.) «Эхо» экспедиция үлэтин өссө кизэргэтэ база тутан эконопарк туһуларын ситиһинэххэ дьэтилэр. Конференция кытылаахтара Кривошапкина В. Т. (Хамабатта), Колесова Е. В. (I Хомуस्ताах), Дьяконова Л. Л. (Хатырык) кэпсээһинин иһиттиригээтилэр.

Республикаттан сылдьар ыалдыттарбыт экологичес-

кай боппуруостарга сөптөөх ыһыһы-кэрдиһин биэрдилэр. Экологическай иһити проблемата бириэмэтигэр туруорулуубутун бэлиэтээтилэр.

Улуус оһуодаларын экологическай хамсааһынарын сүрүннүүр кининэн Обо эйгэтин Түөлбэтин онорорго баһаардылар. Түөлбэ иһинэн 7 киниттэн састааптаах салайар сүбэ талыллына: Никифорова Т. П. (Түөлбэ) — председатели, солбуйааччы Романова А. К. (Хатырык), чилиннэһинэн Сивцева Н. Н. (Салбаг орто оһуодала), Кривошапкина В. Т. (Хамабатта орто оск.), Сыромятников П. В. (2-с №-дээх Нам орто оск.), Тимофеев

В. И. (1-кы №-дээх Нам орто оск.), Колесова Е. В. (I Хомуस्ताах).

Маны таһынан уураахха киирдилэр: Түөлбэ «Саһаба» видеостудиятын экологическай иһити уонна үөһэтин үлэтин сырдатты.

Оһуодаларга экологическай иһити үлэтин араас көрүһэринэн тупсары, кэпэһин, отчуоттатан иһин.

Экологическай хамсааһын үлэтин улуустаагы уонна республиканскай тэрилтэлэрин кытта ыкса сибээстэһин. Олорор сирдэринэн бөһүөлэ, уу, почва, сир экологиятын чинчийинтинэн дьарыктаны.

Сыл устата конференциялары, семинарлары Саха госуниверситетын экология кафедратын, эколого-биологическай станциятын, эко-

логическай комитеты кытта дуоһабардаһын.

Конференция кытыылаахтара 1990-с сылларга тэриллибит «Эдэр натуралистар» станциялара туох дьылабыламытын, штаттара хайдах туһанылларын ыйыталастылар. Бу боппуруоһу улуустаагы үөрэх управленията туох дьэи баһаарынын күүтүөхпүт дьэтилэр.

Экология боппуруоһун кизэртэргэ үөрэх чааһыгар I-IX кыл. «Экология», X-XI кыл. «Дууһа экологията», V-IX кыл. «Валеология» предметтэрин эһин киллэрэргэ этии онордулар.

Конференция сылын-соруун ситистэ.

О. ПОТАПОВА, Обо түөлбэтэ.

Сир реформатыгар уонна сир ресурстарыгар улуустаабы комитет 1996 сылга сир реформатын сиртерингэ, ону тэнгэ сир ресурстарын табатык туһаныга былааннаахтык үлэни ытта. Ааспыт сылга комитет штата 1 специалиһан сарбылына, 5 нэһиликтэрдээби землеустроителлэр штаттара: Нам селотугар, Хатырыкка, Хамабатта, 1 Хомустаахха, Хатыг Арыыга олохтоох дьаһалттар састааптарыгар бэрилиннэ. 9 нэһиликтэрдээби землеустроителлэр землеустроитство уонна почва уйгунтун Фондатын штатыгар үлээтилэр.

Сир фондатын билингити турууга үчүгэйдик көрүрү харайары ирдир. Коллективнай уонна унитарнай предпритислэринан тыа хаһаайыстыбатын сирдэрин табыгастаахтык туһаны тыа хаһаайыстыбатын мөлөөтүн иһэр. Хаһаайыстыбалар эконоическай туруктара намыһабынан ааспыт сылга 538 га бааһына, 490 га оттоноо ходоуна туһанылыбата. Көбөкүөгө, Үүнэргэ, Бөтүнгэ, Хатыг Арыыга нэһиликтэрдээби сир комиссияларын кыттыларынан ары сирдэри кэмнээһин ытылына. 228 гектар иһинээх сир уу суурайыта чуолкайданна.

Биридиннээн ыаллар уонна бааһынай хаһаайыстыбалара сир үүвүүнү биэрэр дьобуруун үрдэттигэ сыаллаах сорукутаах үлэни ытталар, органическай уонна минеральной уобурдуулары кэмнээр киллэрээлэр, бүтэйдэри туталлар. 1996 сылга сир комитетта 51 гектарга культур-техническай үлэлэргэ уонна 64 км бүтэни тутууга 5 бырайыгы бөлөмнөөтө. Бөдөҥ хаһаайыстыбалар туһаныларыгар баар хорутуулар сирдэргэ кутталлаах балаһыаньыа үөскээтэ. Сир таһаастааһын технологиятын куруутун кэһиниттэн, уобурдуулар бары көрүнгэри туттубаттан бааһыналар туһаттан тахсыылара салбанан барар. Нэһиликэннээх пууннарга сүөһү наһаа муста, мөччирэнг режимэ кэһининнэ. 111 сайылык баар эрэри толору кыабынан туһанылыбат, ыраах сытар мөччирэнгэр эмиэ.

Биридиннээн олоор дьэрдэри тутуу программатын толорууна сибээстээн нэһиликэннээх пууннар чэрчилэргэ кэһиниллэр. 1996 сылга Нам уонна Модут селоларын чэрчилэрин улаатынарарыга землеустроительнай үлэлэр толорулунулар.

Селолар уһаайбаларын бэрээдэктээһингэ олохтоох дьаһалттар баһылыктара мөлтөхтүк үлэтиллэр, бу боппуруска Хатырык уонна Хамабатта нэһиликтэрин баһылыктара балаҕа сыаллаах сорукутаах үлэни ытталар.

«Хатыг Арыы» уонна «Модут» хаһаайыстыбаларыгар нүөлсүтүүлэр сирдэри туһаны тохотулуна уонна мелиорированнай сирдэр обороттарыттан таһаарыллына. Өскөтө 1992-1993 сылларга тыа хаһаайыстыбатын салайыи совхознай система нэһиликтэр чэрчилэрин хаһаайыһынай коллективнай форматтар киирбит буоллабына, 1994-1996 сыл-

ларга коллективнай форматтан сүрүннээн чааһынай хаһаайыһынай форматтар киириннэн уратыланна, ол аата ыаллар көмөлтө уонна бааһынай хаһаайыстыбалара киэҥник сайдар. Олохтоох дьаһалттар таһымнарын кооперативнай саҕалааһынары киллэрэр кэм кэллэ. Бириэмэ уонна сокуон бу сылтан саҕалаан хас биридин нэһиликкэ землеустроитель босхоломму штатын тутары модьуйар. Хас биридин нэһиликкэ сиргэ, социальнай, үлэҕэ ресурстарын, кыахтарын учуоттаан туран, эконоическай сайдыыны хааччыйар тыа хаһаайыстыбатын таһаардарын оҕорон таһаарыны мунутуурдук элбэттигэ сыаллаах сорукутаах үлэни ытыахха.

1996 сылга 10 бааһынай хаһаайыстыбата үөскээтэ. Улууска барыта 242 бааһынай хаһаайыстыбата уопсайа 11794 гектар иһинээх сирдээх, о. и. бастайааннай туһаныга 10459 га, арендага бэриллибит сир 1335 гектар. Тыа хаһаайыстыбатыгар туһаныллар сирдэрин иһинээ 11522 га, о. и. бааһына 3338 га, оттоноо ходоуна уонна мөччирэнг 8184 га, Бааһынай хаһаайыстыбаларыгар оҕорон таһаарар үлэни 931 киһи дьарыктанар. РФ саҕа Гражданскай Кодексыгар сөп түбэһиннэрэн бааһынай хаһаайыстыбаларын хаттаан регистрациялааһын ытылла турар.

«Бас билии көмөлтө хаһаайыстыба, садоводство, ба, биридиннээн дьэни, даачаны, гараһы тутууга сир учаастагы бас билингэ сыһыарар туһунан» Саха Республикатын Президенин Ыйаабын толорууга сир сибидиэтэлистителэрин толорууга итиэннэ биэрингэ үлэ ытыллар.

1996 сыл түмүгүнэн гражданнырга 55 сир учаастагар сибидиэтэлиститэ бэрилиннэ, киһилэртэн 36-ра сибидиэтэлиститэ иһин 3097 тыһ. солк. төлөөтүлэр.

Кирибит үп-харчы ороскуоттаныта: канцелярскай табаардарга 206 тыһ. солк., 2888 тыһ. солк. землеустроитство уонна сир - быһагыи фондатыгар бэрилиннэ.

213 гражданнырга о. и. 20 киһинээ оттуур сир 193 киһинээ уһаайы учаастагы бас билингэ быраап сибидиэтэлиститэ толоруула сылдьар.

Улуус дьаһалтатынан ылыныллыбыт сир арендалааһын туһунан Балаһыаньыа олобуран, хаһаайыстыбалары, гражданныры уонна улуус таһынаабы туһанааччылары кытта аренднай үлэлэри түһэрсингэ боччумнаах үлэ ытылына.

1997 сыл тохсунньу 1 күнүнээһин сир арендалааһын маһык туруктаах: тыа хаһаайыстыбанынай предпритислэргэ 1 сылтан ордука бааһына 325 га, ходоуна 1334 га, 1 сылга дылы бааһына 620 га, ходоуна 4978 га, мөччирэнг 745 га.

Бааһынай хаһаайыстыбаларыгар 2-тэн 5 сылга дьэри бааһына 111 га, о. и. нүөлсүтүүлэр 45 га, ходоуна 794 га, мөччирэнг 74 га.

Гражданнырга 2-тэн 5 сылга дылы бааһына 26 га, ходоуна 594 га, мөччирэнг 745 га.

Барыта улуус үрдүнэн арендаанна бааһына 1082 га ходоуна 7106 га, мөччирэнг 819 га, барыта 9007 га, о. и. атын улуустар туһанар сирдэрэ ходоуна 650 га, мөччирэнг 900 га, барыта 1550 га.

1996 сылга землеустроитство отделынан манньк үлэлэр толорулунулар:

1. Бааһынай хаһаайыстыбалар икки ардыларынаабы землеустроитволарын 1 этаба 8 бааһынай хаһаайыстыбатыгар, о. и. 2 Хомустаах-

приятелар салайааччыларыи көһүүн сыһыаннарын толоруллубатылар.

5. 1997 сыл тохсунньу 10 күнүнээһин 131235 тыһ. солк. төлөннө, о. и. 52073 тыһ. солкуобайы Госкомзем 1995 сыллаабы хаһаайыстыбалар икки ардыларынаабы землеустроитство 1 этабын иһин төлөөтө, 76840 тыһ. солк. төлөнө илик, итинтэн 55000 тыһ. солкуобайы 1996 Госкомзем төлүүхтөөх. Намнаабы лесхоз, «Сельхозтех-

Кирибит үп-харчы манньк ороскуоттаныа:

1. Үлэ төлөбүрүгэр 142 мөл. солк., итинтэн 74 мөл. солкуобайы 1995 сыллаабы хамнаска иһин сабыыга.

2. Бюджетка нолуоктарга 118 мөл. солк., итинтэн 86 мөл. солкуобайы 1995 сыллаабы иһин төлөөһүгэ.

3. Хаһаайыстыбанынай ороскуоттарга 16,5 мөл. с., итинтэн үлэтир дьэни көрүүгэ харайыыга 6 мөл. с., транспортнай средстволары

законодательствотын 17 кэһингэ эппиэтинээскэ тардыи туттулуна. 7317 тыһ. солк. ыстарал түһэрлиннэ.

44 га иһингэ сир бэйэ күүһүнэн ылыыга 26 кэһин түбэлтэтэ таһаарылына. Госкомземинспектордарын аи 13 ыһы-сэрэтин оҕоһулунна. Намнаабы УКЗ сир туһаныыга уонна харыстааһынга комиссиятынан сир күүһүнэн ылы 22 түбэлтэтэ көрүлүннэ, кэһин 5 түбэлтэтин таһаарыттар 4680 тыһ. солк. сууммалаах административнай эппиэтинээскэ тардылынылар. Гражданны сир күүс өттүнэн ылыыга 21 кэһини оҕордулар. 4 түбэлтэтэ комиссия административнай эппиэтинээскэ тардыта.

Бааһынай хаһаайыстыбалара 380 га иһингэ тыа хаһаайыстыбанынай сирдэри табатык туһаммакка, законодательствотыи кэһитилэр. Сир учаастагыи күүһүнэн ылы иһин 1 бааһынай хаһаайыстыбата 1265 тыһ. солк. сууммалаах административнай эппиэтинээскэ комиссиянан тардылына.

Коллективнай предпритислелар, совхозтар уонна УПХ 457 га иһингэ сир табатык туһаммакка, законодательствотыи кэһин 64 түбэлтэтин таһаардылар, 1372 тыһ. солк. сууммага ыстарааптанылар. Сир туһаныыга уонна харыстааһынга государственнай контуруулу олохтуур дуоһунастаах сирдэргэ предпритислеларын кэмнээр толорботох 6 түбэлтэтэ административнай эппиэтинээскэ туттулуна.

«Апекс» уонна «Сээи» бааһынай хаһаайыстыбаларын мөккүөрдөөх 6 га хорутуулар сирдэргэ комиссия 17,05. 96 с. 62 №-дээх уураабынан «Апекска» бэриллибитэ. 20,08.96 с. 76 №-дээх уураабынан оройуоннаабы ситэриилээх былаас 1970-1980 с. эбээһинэстэрин кэмнээр толорботобунан уонна тутуулар өрдөөбүлэрини арендага бэрилиннилэр, 53-74 №-дээх уураах тохотулуна, 29,07.96 с. 52 №-дээх уураабынан «Хамабатта кыдала» бааһынай хаһаайыстыба 17 №-дээх дьыалата эмиэ тохотулуна.

1997 сылга улуустаабы сир комитетын үлэтин сүрүн хаһысхалара:

СИР — ОЛОХ, БЫАН ТӨРДӨ

Сир туһанааччыларга ирдэбил улаатыаба

- Улуус сирин фондатын структурата улаханник уларыбата уонна 1997 с. тохсунньу 1 күнүгэр манньк туруктаах:
- улуус сирин фондатын уопсай иһинээ 1186980 га,
  - о. и. ойуур фондатын сирдэргэ 930942 га,
  - уу фондатын сирдэргэ 60311 га,
  - тыа хаһаайыстыбатыгар туһаныллар сирдэр 72984 га,
  - ол иһинтэн бааһыната 7141 га,
  - оттоноо ходоуна 23439 га,
  - мөччирэнг сирэ 22061 га,
  - атын сирдэр 20343 га,
  - саппаас сирдэр 120298 га,
  - промышленность уонна транспорт, сибээс уонна атын аналлаах сирдэр 765 га,
  - улуус административнай кыраныыссатын тас өртүгэр туһаныллар сирдэр 240 га,
  - атын улуустар сир туһанааччыларынан туһаныллар сирдэр 2099 га,
  - нүөлсүтүүлэр сирдэр иһиннэрэ 1304 га.

ха, Хамабаттага, Хатырыкка, Кыһыл Дэрэбиннээ, Арбынгы, Нам селотугар 1-дии, Аппааньыга 2.

2. 9 предпритие сир туһаныыга хаттаан регистрацияны бардылар, о. и. Намнаабы сбербаан, Намнаабы кырыылыыр завод, АОЗТ ТД «Сани Торг», Намнаабы энергосит, «Соттой» бааһынай хаһаайыстыбатын ассоциацията АЗС-ка, «Хатыг Арыы» КП АЗС-ка, Намгастроит, «Сахателеком» ГП Намнаабы филиала, Намнаабы улуусПО.

3. Манньк предпритислеларга сир бэрилиннэ: Айылба харыстабылыи Намнаабы комитетыгар, Намнаабы сбербаанга, СР автомобильнай суолларын Департаментыгар, «Эльвира» ЧИП-ка, Намнаабы ДРСУ-га, Якутгазпром АО-ба.

4. 1996 сылга предпритислелар кытта бырайыактыыр-көрдүүр үлэлэргэ кэксэ дуогабардыр илии баттаммыттар, ол эрэри үлэлэр сыаналарын 50%-на төлөмтөөбүнэн, ону тэнгэ пред-

ника» АО курдук кэксэ предпритислелар 1994 сыллаабы үлэ иһин, ону тэнгэ атын предпритислелар сир туһаныыны хаттаан регистрациялааһын иһин төлөөбөккө олоролор.

Дьэ, ол иһин землеустроитство отделын үлэтигээ хамнастарын улаханник хоһутаан ытталар. Билингити туругуан отдел хамнас төлөбүрүгэр 1996 сыл 8 ыйыгар эрэ аарыста. Ол аата балаһан ыһыттан хамнастара суох Бары кириэр харчыны бастаан туран хамнаска иһин төлөөһүгэ биэриэххэ наада.

1996 сылга сир нолуогун суотугар (40%) УФО-ка 174,2 мөл. солк. киирдэ, итинтэн ФЭИПЗ-га 126,3 мөл. солк., аренднай төлөбүргэ 130,8 мөл. солк., Нам улуустаабы дьаһалтатынан оргтехниканы булукууга 30 мөл. солк. киирбитэ, чааһынай бас билингэ сибидиэтэлиститэ биэрин суотугар УКЗ-тан хамнаска иһин төлөөһүгэ 2,9 мөл. солк. киирбитэ. Барыта 290 мөл. солк.

көрүүгэ харайыыга 6,4 мөл. солк., канцелярскай табаардарга 4,1 мөл. солк.

4. Командировочнай ороскуоттарга 0,5 мөл. солк.

5. Саха сирингэр землеустроитство 230 сылын мероприятияларын ытыыга 13 мөл. солк.

1996 сылга иһе 151 мөл. солк. тэннээр: хамнаска 58 мөл. солк., нолуоктарга 64 мөл. солк., аренднай төлөбүртэн сир нолуога 29 мөл. солк. Инникитин УлуусПО сир нолуогуттан кирибит үбү землеустроитство уонна сир быһагыи фондатыгар тутаттына аһарыан наада. Тыа хаһаайыстыбанынай предпритислеларга сир нолуогун уонна аренднай төлөбүрү төлүүр кыахтара суох. Төлөбүрү «Бөтүнгэ», «Түбэ», «Партизан» «Үөдэй» КП-лар, «Модут» совхоз хойутаттылар.

1996 сылга 1044,3 га иһингэ сир законодательствотыи 155 бэрэбиэркэ ытылыныи, 847 гектар иһингэ 95 кэһин түбэлтэтэ баара билиннэ. 271,5 га иһингэ сир

2. Араас формалаах бааһынай хаһаайыстыбаларыгар уларытыллан тэриилэр 6 хаһаайыстыба сиргэ дьыалаларын кэмнээр сөптөөхтүк толоруу.

3. Улуус гражданныра сир учаастагыи бас билингэ бырааптарыи сибидиэтэлиститэтин толорууи түргэтти.

4. Иһиликтэр сайдыларыи историятын уонна эконоическай туруктарын олохтоолуунга үлэни саҕалааһын.

5. Кадастровай бюрону уонна сир комитетын техникэскэй уонна програмнай хааччылыыи ситэрингэ республиканскай программага киирсээргэ.

6. «Нам улууһугар сиргэ сыһыаннаһылар сайдыларыи историята» брошюра бэчээттээрин хааччыиыи.

Алексей ПОПОВ,
улуустаабы сир комитетын урукку председатели.

КЭРЭ ЭЙГЭТИГЭР

Дэгиттэр талаан

Биһиги олоор бөһүөлэктитигэр, 1 Хомустаахха 70-с сыллар бүтүүлэригэр Яна Орлова дьээн сыты-хотуу, ылаа-быт-туойбут эдэр кыысчаан Аппааньттан дьонун кытта көһөн кэлбитэ. Яна ити сыл оскуоланы бүтэрбит этэ. Биһиэхэ кэлээт, биригээдэбэ нирэй көрөөччүһүн кири-битэ. Эдэр, эрчимнээх кыыс нэһилиэк культурнай уонна общественной олобор активнайдык кыттан, дьонун-сэргэтин болдомтотун тардыбыта. Ол сабана комсомоллар, ыччаттар үгүс суботуньуктарга кытталлара. Муньахтар, концердар, гастроллар, спортивной күрэхтэһиннэр ытыллылалара. Сайынны агитбригадалар тэриллэн фермаларынан, отчуттарынан кэрийэ сылдьан агитационнай массовай үлэлэри ытталлара. Онно барытыгар Яна баар буолара.

Сыты-хотуу, культурнай уонна общественной олоххо активнайдык кыттар Яна комсомольскай тэрлэтэ секретарынан талылыбыта. Производства үрдүк көрдөрүүлээх, комсомольскай үлэбэ дьулуурдаах Яна Орлова партия кэжкэттигэр ытыллыбыта. Ити сылларга кини олохтоох сельсовет депутатынан быыбарданан, үгүс өрүттээх үлэни ыппыта.

Яна үөрэххэ баҕалаах буолан, талаанын салгы сайыннараары культурнай сырдатар училище режиссерскай отделениетыгар (А. И. Васильев) кэтэхтэн үөрэххэ кирибитэ. Үөрэбин бүтэрэн баран салгы үрдүк үөрэххэ кириэн «Педагог фольклорнай коллективтар тэрийээччилэрэ» идэни ылыта.

1990 сыллаахха Яна Орлова оскуола иһинэн үлэлиир пионердар дьилэригэр фольклор куруһуогун салайааччытынан үлэбэ кирибитэ. Дьэ, манна кэлиэбиттэн бары билиитин, талаанын, сатабылын олоорго биэрэр.

Бастаан куруһуогун сабалырыгар 14 оҕо сылдыбыта. Билигин 30-тан тахса оҕо дьарыктаналлар. Оҕону фольклорго үөрэтти бу сага хайысха. Санаттан сага методика, Аны ол методика атын предметтэргэ курдук сурулуубах буолан үлэлиир киһиэхэ эмиз да ыарахан, эмиз да кини бэйэтин теоритическай билиитин олоххо киллэрингэ кыабы биэрэр. Куруһуок аата «Умсулбан» дьээн. Ол аата умсугуйан туран үөрэнэллэр, умсугуйан туран сайдаллар, умсугуйан туран айаллар.

Бу куруһуокка сылдыар оҕолор хайа-үйэ араас концердарга, фестивалларга кыттан, бэйэлэрин дьобурдарын көрдө-бүттэрэ сии ыраатта. Ол курдук 1991 с. Бэдьээл 90-сааһын туолуутугар улуустаабы тойуксугар конкурстарыгар 1, 1990 с. «Умсулбан» тэрлэлээт да, саас улуустаабы хомусчуттар конкурстарыгар 2-с миэстэлэри ылаттабыта. 1992 с. улуустаабы оскуолалар фестивалларыгар театральнай көрдөрүү туруоран кытыбыта. 1993 с. П. Ойуунскай 100 сааһыгар улуустаабы народнай ырыа конкурсугар «Дьырыбына Дьырылыаттаны» көрдөрөн 1 миэстэбэ тиксибитэ. Сайын Тааттабы тойуксугар республикатаабы конкурстарыгар «Умсулбан» нитиллээччитэ Маша Белюбская 2-с миэстэлэммитэ. Ити курдук оһуохай республикатаабы конкурсугар Катя Маркова 2-с буолбута, Яна Орлова салайар коллектива Амма уонна Горнай улуустарыгар «Мичээр» оҕо үгүсүтүн ансамблын кытта гастролга сылдыбыта.

1 Хомустаах орто оскуолатын үөрэнээччилэрэ кылаастарынан олоҕхолору туруорууларга үтүө үгүсэ кубулуйда. Ол курдук 3-с кылаастар «Дьырыбына Дьырылыаттаны», 5-тэр «Кулун Кулустууру», 1-гы кылаастар «Үчүгэй Үөдүйэни» о. д. а. көрөөччүлэр сууттарыгар таһаарытара көрөхсөбиллээх. Итини таһынан Яна Петровна үөрэнпит хомусчуттара улуустаабы конкурска бастаан үөрбүттэрэ-көпчүттэрэ. Радио фондатыгар народнай инструменнар оркестрдарын кытта ырыалары суруйтарыга кытыыны ылыттар. Куруһуок ырыаһытара Настя Пестрякова «Күндү ийэкэм», Оля

Новгородова «Амса эрэ дьэдьэниттэн» дьээн ырыалара сурулуубуттара.

Нэһилиэк уонна улуус ыһахтарыгар «Умсулбан» кыттааччылары сыл айы ыгырыылаах ылдыт буолан ырыаларынан, тойуктарынан, хомустарынан ыһахтар аһыллыларын киэргэтэллэрин элбэх дьон бэлиэтин көрбүттэрэ буолдо.

Я. П. Орлова «Умсулбаньтан» куорсу аннынан Маша Белюбская музыкальнай училище национальной культуры отделениетыгар, Наташа Николаева искусство уонна культура колледжына национальной культуры отделениетыгар үөрэнэ сылдылар.

Оҕолору куластарын таба дьарыктаан тойуктуурга, хомустуурга үөрэттини таһынан аны көстүүмүрүн, таңастарынаптарын эскизтээн тиктэрин курдук эпипэттээх, элбэх тэрээһини, үлэни, матырыяалы, үбү-харчыны эрийэр ыарахан үлэ кини дьарамай саппыттан түспэт. Ханьык бабарар кыра да, улахан да спектакль көстүүмэ табылыһабына, ол үлэ улахан өтө буолар дин саныбын. Дьэ ити көстүүмүрү Яна Петровна эскизтирин эрэ оңорууна уонна айыынан муугурдамат, үксүн бэйэтэ тигэр, киэргэллэрин оҕуруонан, чараас тимирдэринэн, сылгы кутуругуттан оһуһулуубут бытырыстарынан, дэбиндэринэн оңорор. Манна оҕолор уонна төрөппүттэр көмөлөөллөр.

«Умсулбан» бэйэтин тематыгар сөп түбэһиннэрэн, сүрдээх тупсабай уонна национальнай хайысха, ирдэбил бары сиэрэ-туома тутуһулуубут дьарыгы ытар хостоох буолар. Былырыгыгы үөрэх дьылыгар музыкальнай оскуола дьэтигэргэр «балабан» хос оҕостубута. Онтон быйыл ол «балабаннар» баппат буоланнар кулуупка улахан хоско көстүлэр. Яна Петровна оформительскай үлэтигэр Ф. И. Николаев, Партизантан худуһуньук М. К. Аргунов уонна А. К. Буришев, И. А. Окоченишников көмөлөспүттэрэ.

Эпийити курдук, Яна Петровна бары өттүнэн дэгиттэр истэниһэн. Кини сатаабата дьээн суох. Эдэр кини дьэтиххэ эчи барыга бары сыстаба, сатабыла уонна үлэни түргэнник олоххо киллэрэрэ кинини сөхтөрөр. Ол курдук этэрбэни, бэргэһэни тигини, кэтэр таңас арааһын муодалаан, мындырдан, оһуордаан, киэргэтэн тигини, быысапка эгэлгэтин кини сатыыр. Баайыга аныгылы сагалары, былааттары, салфеткалары, наскылары, сага үөдүйэн эрэр макраменан люстрыны, сибэкки иһитин баайыт. Онтон таңас кырадаһынынан араас саахыматтары аттаран тигин уонна олору массынанаан сахалы оһуордаһынгга тэрийээтин булбат маастар дьэтиххэ оһун буолдо суоҕа.

Үлэттэн тэйэн аны Яна Петровна дьэтигэр-уотугар кэлэбит. Манна биһигини сэмэй мичээринэн көрсөр дьэ хаһаайына Николай Петрович Ядрев. Яналаах Коля эдэр саастарын нарын тапталын холбоон 1982 сыллаахха алаһа дьэтигэрин тэриммиттэрэ. Кинилэр түөрт уол олоохтор. Аҕалара Николай Петрович «Сайын» дьээн бааһынай хаһаайыстыбаты салайааччыта. Кинилэр аймахтарын кытта сүөһү нитийтинэн дьарыктаналлар. Илээх ыал аҕыах сылдаарыта сага дьэ тутуубуттара. Дьэтигэр атын дьэтигэртэн уратылаах. Олорор да дьэтигэр Яна Петровна национальнай калориттаах хайысханы эмиз киллэрбит. Уолаттар сытар хосторо былыргы саха балаҕаныны наара ороннору санатар. Саала, прихожай эмиз сахалы оһууулаахтар.

Е. И. НЕУСТРОЕВА.

1 Хомустаах орто оскуолатын учуугала.

Хаартыска: «Умсулбан» нитиллээччилэрэ.

Сүһүөбэр туруоруохха

Түг былыргы киһи тааһы тааска охсон уот ылыныа-быттан, сириг оҕостон, бутууан астаах-таҕастаах буолуоттан эралар, үйэлэр ааһан, дьон цивилизованнай обществоҕа тийэ сайдыбыта, өссө туохха тийиэхтээбэ барыта, биһиги культу-рабыт буолар. Ол түг былыргы киһи барахсан сууларбыт мааманьттан тотон-ханаан, уруйун үгүсүтүн үгүсүлүбүттэн ыла, тааска хана тардан суруйуобуттан, сага алайан, тугу эмит таһара оҕостон сүгүрүйүбүттэн ыла, духовнай культу-ратын чыпчаала — искусство кэрэ эйгэтэ үөскээтэ. Киһи барахсан ыра санаата, айар дьобура кэрээ, үтүөбэ эрэ таластаба.

Искусство биер көрүнэ—театр, атыннык эттэххэ олобу, киһини дьүһүннээн, кэмнэри, төлөкөрү тыһынаан, актер нөҕүө дьон үлүбүтүн долгутар, үөрдэр, толкуйда-тар биер күүстээх ньыма буолар. Ханна бабарар дьон тоһуоруспут сирэ — драма, ханьык бабарар кинитэ—о-браз буолар.

Сахабыт сириг театраль-най искусствотын Аал-луук маһын чыпчаалыгар Саха государственной академическай драма театрыгар айыл-лыбыт сүүнэ үлэлэр, аар-саарга аатыран, нуруот эр-кээйитэ буолан үүнэ, сири-дүйө турда. Итинник о-бразтыыр эбит буолаахха, би-һиэхэ Намга нуруот театра төрөөн, ол Аал-Луук мас биер эмит лабаата буолара буолдо.

Атын ыаллы улуустаа-театрга сыһаннарын, үлэ-лэрин билээр, опыт атаста-һа дьээн, народнай театрдар режиссердарын семинарыгар кытыыны ылыбыт. Респуб-лика үрдүнэн 36 нуруот те-атра баарытан 19 кэлбит. Олор истэригэр: Ньурба Дьаарханьттан куукула те-атра, Таатта Чөркөөбүттэн, Ытык-Куөлүттэн, Сааскы-лаах, Мэнэ-Хаҕалас, Чү-

рапча, Нерюнгри куорат Нам, уо. д. а. нуруот теат-ра бааллар.

Чөркөөх театра быйыл улахан сценаҕа табыста. Са-аһан, дьон цивилизованнай академической драма театрыгар Суоруи Омоллоон «Оро-хоостуба кинэ» туруорда. Чурапча театра былырын ытыллыбыт телефестиваль-га маннайгы миэстэни ы-лыбыта. «Көһөрүү» дьээн те-леспектакль—кинэ туруор-бута. Мэнэ-Хаҕалас «Кө-чөөн-көрө» минитеатра «Дьэбэрэн-96» көр-күлүү конкурсуна кыайылааба. Нер-юнгри театра Дальнай Вос-ток театрдарын көрүүгэ бас-такы миэстэлээх. Дьаархан куукула театра олоҕо жа-һрыгар үрдүк ситиһилээх. Горнайга ыччат театра бө-түөххэй үлэлэрдээх. Интэр-нэниэй, билигин кэм ир-дэ-билиһинэн-инникитин хайдах үлэлиэххэ сөптөөх хайысха-ларга көрдүбүт, отчуту, ат-тестацияны бардыбыт. Куль-тура министрин А. С. Бо-рисовы кытта көрүстүбүт.

Сиэр-майгы культуратын, социальнай проблемалары ырытыбытыттан аҕыах хо-лобуру аҕаллаахха, аҕыах сыллаабыта кыра оҕо о-стуоруйа кэпсээтэххэ, осту-оруйа ханьык эмит сорго тү-бөспит геройун оҕо аһынан ытыыр буолара, оттон би-линги оҕо аһынан ытаан бэрт! Оҕо аһынар чувство-һун сүтэрбит. Эбэтэр, оскуо-ла оҕото улахан киһини кы-та охсуһар, хата араас ох-суһуу ньыматынан ол улахан киһини таах кырбаан кэби-һэр.

Билигин культурабыт «американизация» быһа сиэр эрэр кэмигэр бэйэбит тэртү культурабытын харыс-тан, дьирьчик чинчийин, киһиник көрөн, үрдүктүк ту-тан олоһуохтаахпыт, Били-гин духовнай сыаннастан, үлэ-һиһыт кэмийэргэр, эс-

тетическэй эйгэ түпсүүтүгар театр сабыдыала олус күөс-тээх буолара биллэр. Итини таба өйдөөн улуус нителли-генцията, ыччат кэжкэтэ, олохтоох дьаһалтата нуруо-тун театрыгар сыһыана түп-сүүбүн баҕарыбыт.

Идэм буоларынан теат-ральнай коллектив хайдах үлэлиэхтээгин, сценаҕа хай-дах буолуохтаабын билэ-бинэн, билигин сценабыт драма туруутугар олох эп-ипиэттээбэт. Онон сценаҕа туох наадатын, инженерэй проект оңорон, олоххо ки-рэрин туруорсабыт.

Олохтоох нуруот артыыс-тара салгы сайдалларыгар сөптөөх усулуобуйа, айар лаборатория буолан, тэри-линнэбинэ эрэ театр айым-ньыта хаачыстыбалаах, про-фессиональнай таһымнаах буолара биллэр.

Куораттан чугаспытынан, культура колледжын бүтэ-рэр оҕолорго дипломнай спектаклларын туруоралла-рыгар сөптөөх база оҕо до-лохпугуу наада. Оччодо эрэ, сагалы толкуйдааһын таһымнаан сайдыахпыт, эриккэс үлэлэри туруору-ох-пут, Бэйэбит ыччаттарыт үөрэххэ кириэллэрин бэлэ-һиһиллэбит.

Олохтоох драматург суру-йааччылар, поэттар айым-ньыла туруоруулан көс-түүлэрэ, оскуолаба драма куруһуоктара күөскө үлэ-лииллэрэ, ыччат театрга кэ-лэи, бэйэтин актер быһы-тынан боруобалана туруута хайаан да үчүгэй түмүктэ-дээх, үтүө үгэстэрдээх бу-олуо этэ.

Түмүкпэр, биһиги режис-сердар ханьык бабарар ки-һи талааннабын билэбит. ону арыйаахха, сирдээн эрэ биэриэххэ наада. Ыччата суох театр симэлийэн сүтэн хаалар. Онон ыччаттар кы-таатын, күүтэбит, Эһиги та-лаангытыгар эрэнэбит!

И. НОВИКОВ,
режиссер.

Оҕо сааспыт биһигэ

Саха республикатын Пре-зиденэ М. Николаев ычак-ка туһулаан үгүс өрүттээх үлэни ытар. Ол курдук, 1996 сыл ыччат сылынан биллэриллиэн киниг хамсаа-һын оһуһулуна. Аны 1997 сыл үөрэҕири сылынан бил-лэрилиннэ. Бу сыл эмиз кэ-лэр келүөнүбэ, ычакка анана. Маны тэнэ улууска үөрэхтэһин саҕаламмыта 125 сылын туолар. Онон үктем-мит дьылытыгар били-көр-рүү эйгэтигэр республикада да, улуус да үрдүнэн үгүс үлэ ытыллыла күүтүлэр.

Оскуола—оҕо саас уйата. Онон оһуохуу ойуохалыыр орой мөһик оҕо саас биер кэрэ кэмэ бу уйаба ааһар. Бу кэрэ кэм киһиэхэ, эдэр-сөнөх саастарыгар, киһи өйү-гэр-санаатыгар хайа эйэ муһуугар дьикти кичэллэ-һа-сөҕө сытаат, сааһы-рытын сабана ураты истиги-ниирэх изийинэн илгийэ уһуктар. Оччодо кини оҕо сааһа иккитээн эргиллэн, оскуолаҕа кэлбит - барбыт суолларыгар аһаатын айма-нар, тиритэ-хорута тилиги-рэбит тиэргэнигэр сүүрэкэ-лиир, бочкумура букунас-пыт кылааһыгар олоор. Ол курдук киһи тыһынаабын туһары оторой-моторой оҕо сааһын оскуолтыгар сылла-рыч, билингэ-көрүүгэ, үтүө-тэ-кэрээ үөрэнпит-угуйбут учуулаһарын үтүө өйдөбүл оҕостон өрүүтүн аттыгар иддэ сылдыар.

Биһиги, 1962 с. 2 Хомус-таах 8 кылаастаах оскуола-тын бастакы кылааһыгар үөрэнэ кирибит оҕолор, би-линги төнө да араас улуус-тарынан, нэһиликтэринэн олохсуйдарыт, үөрэммит оскуолабытын, учууталлар-

бытын сүрэхпитигэр чугас-тык тутан ахтан-санаан аа-һабыт. Ордук бастакы кы-лааска үөрэнпит маннайгы учууталбытын Василий Ко-нонович Сивцевы күндүтүк саныбыт. Кэлин үрдүкү кылаастарга үөрэнпит, кү-дүк да бэйэлэрин идэлэрин дьиринник баһылаабыт учуу-таллары: М. Н. Артемьевы, А. Е. Замятинаны, Е. П. Сивцевы, Х. С. Протопоповы уо. д. а. сымнаас - сылаас тылларынан өйдөөн-санаан ылабыт.

Оччолорго оскуола үөрэ-нээччилэригэр сорохлут Буойун уонна Үүнэр дэри-бинэлэрин оҕолоро этибит. Бу дэрибинэлэр оскуола-тан (Хатастан) 7-8 биэрээтэ тэйиччи хоту-соһуруу туһаа-һыннан сыталлара. Онон интернат аһыллар дьылы күннэтэ кэлэ-бара балтараа келү тиэстэрибит. Дьэ манна тахсара көр-күлүү үгэнэ, илин-кэлин түсүү, араас быһылааннар. Ол курдук ти-мир көлөнөн сырсыга ин-никилэр кэжкэлэригэр сыл-дыы өрөгөйө, тылы былас түһэрэн кэнники хаалыы кыбыстыта. Онон өрүүтүн велоспедитын харахпыт харатын курдук харыстыы-быт. Кинээтин тимир келе-бүтүнэн сарсынгы эпипэти-нэстээх күнгэ бэлэмнээн көрөн-истэн, сууйан-сотон, адынаахтаан түбүгүрүбүт. Ардыгар үөрэх кэнниттэн суол кытыытынаабы хап-пыыста, моркуоп олордү-лүбүт бааһынагыгар «ыла-дыттан» соробор кулгу-йуохпугугар дьылы харды-баччы симинэрбит, соробор харабыллар тоһуурдарыгар түбэһэн иддэйэрбит. Кэлэ-барар суолбутугар, билин-

ни курдук, бэйдиэ ыт ыты-раары куттаабытын өйдө-бөһүөн, хата ол онугар аара Тарарай Бэс ыалларыч нитиэх хаастара сүгүн аһар-бакка, үгүстүк экирэтэн моһуоктаһаллара.

Оскуолага уруоктар быс-тарынаабы сыһылаанга кы-һынын биер кэмгэ көрү-дүөргэ гимнастическай тур-ник туруорула сылдыбыт-таах. Онон оҕолор эһин-араас хамсанылары оңоро-сатаан бодуустаналлара. Аһаан-минээн ким да үөрэн-пэтэбин үрдүнэн айылбаттан ураты кыанар уолаттар баал-ларын сөбө көрөрбүт. Ичи-гэс кэмнэргэ оскуолабыт тиэргэнигэр тоһуохпугуар дьылы айманарбыт, сүүрэр-бит-төрбүт. Ону учуутал-ларбыт бойуа-хайа сатаа-баг этилэр. Ол онугар үөрө-түгэр биримэлэригэр үөрэнээччиин уга-ханас хаадыаннаппакка бэрээдэги кытаанахтык тутуһуннарал-лара. Учууталларбыт урук-кэмигэр үрдүк ирдэбиллээх-тэрэ, үлэлэригэр олус бэри-нинилээхтэрэ. Кинилэр сыр-дык ааттара келүөнэттэн кел-лүөнүбэ үтүө өйдөбүл буолан бэриллэ туруохтун.

Оҕо сааспыт устата, үөр-эммит оскуолабыт 65 сыл устата үгүс хаары бэйэтин көхсүгэр уулларан, итинни-тыһынын, тыалы-күүһү утары туруулаһан турга олус мөлөөбүтүн көрө-истэ сылдыбыт. Онон тутуута саҕаламмыт сага таас оскуо-ла интэ-сабата будуллан салгы ситэриллэригэр баҕа-рабыт.

Д. ШЕЛКОВНИКОВ,
Хамаҕатта.

СОВЕТЫ ВРАЧА

Туберкулез — это опасно для всех!

Концепция о туберкулезе, как исчезающей болезни оказалась глубоко ошибочной не только для России, но для многих стран мира. В 1993 году Всемирная Организация Здравоохранения объявила туберкулез «Проблемой глобальной опасности».

Туберкулез — капельная инфекция, распространяющаяся при кашле, чихании и даже громкой речи при выделении капелек мокроты и бронхиальной слизи, поэтому наибольшую эпидемиологическую опасность представляет непосредственный контакт с больным. Однако заражение может наступить при вдыхании пыли, загрязненной мокротой больного, а также при пользовании загрязненным полотенцем, бельем или посудой. Такие больные представляют большую опасность для окружающих, так как являются источником распространения туберкулезной палочки. Поэтому, лечебным учреждениям улуса необходимо выявление бактериальных больных. Обращать внимание на такие признаки, как:

- 1. Постоянное или периодическое повышение температуры тела.
2. На кашель (сухой или мокротой) более 2-3 недель, боль в грудной клетке при кашле.
3. На больных с выявленными влажными хрипами в легких.
4. На одышку, слабость и кровохарканье.
Диагностика туберкулеза легких, особенно проявляющегося выделением туберкулезных бактерий и представляющая эпидемиологическую опасность для окружающих, должна быть в первую очередь хорошо организована среди лиц, обратившихся за медицинской помощью в поликлиники и госпитализированных в больницы общего профиля. К сожалению, в настоящее время микроскопическое исследование материала для обнаружения бактерий туберкулеза проводится в основном в лабораториях противотуберкулезных диспансеров и весьма ограниченных масштабах в лабораториях общих больниц и поликлиник. Между тем основная масса больных, обращающихся за медицинской помощью, прежде всего обследуется в поликлиниках, а также в больницах при госпитализации по поводу различных заболеваний.

Для уточнения диагноза необходимо назначить следующие методы исследования: Во-первых, самый быстрый и эффективный метод исследования — флюорография и рентгенография органов грудной клетки. Вторым, очень важным, является 3-6 краткое микроскопическое исследование мокроты на бактерии туберкулеза у амбулаторных и стационарных больных с заболеваниями легких и бронхов.

Поэтому, необходимо организовать во всех клинических лабораториях и стационарах 3-6 кратное микроскопическое исследование мокроты, так как этот метод прост и быстрый. Результат выдается в тот же день. Третий метод исследования, который проводится в тубдиспансере — бактериологический, то есть посев мокроты, мочи, экссудатов на питательные среды. Данный метод точный, но результат устанавливается

через 2-3 м-ца. Все перечисленные методы позволяют выявить бактериальных, то есть самых опасных в эпидемиологическом отношении, больных, своевременно направить их в противотуберкулезный диспансер и избежать внутрибольничного распространения туберкулезной инфекции.

Кроме этого такое же исследование на туберкулез нужно проводить лицам из групп риска. Прежде всего беженцам, лицам из ПТУ. А также лицам с хроническим заболеванием легких и бронхов, лицам с сахарным диабетом, с язвенной болезнью желудка, с оперированным желудком, с хроническим пиелонефритом, циститом, с гипертонической болезнью.

У детей и подростков, начиная с 2-х месячного возраста до 18 лет, туберкулез определяют с помощью специального теста или пробы манту два раза в год — весной и осенью. Ставится проба внутрикожно, в дозе 0,1 мл. Результат оценивается через 72 часа на третий день. Проба манту безвредна, как для здоровых детей и подростков, так и для лиц с различными заболеваниями, не вызывает аллергических реакций.

Проба манту как диагностическая проба на туберкулез, проводится массово для своевременного выявления больных или зараженных туберкулезом, лиц с повышенным риском заболевания — впервые зараженные, с гиперергическими реакциями пробы манту 17-22 мм, и усиливающимися реакциями на 6 мм и более, а также для отбора детей и подростков подлежащих для прививки против туберкулеза. Прививки против туберкулеза ставятся следующим группам: во-первых, новорожденным на 4-7 день после рождения в роддоме. Во вторых, в 5-6 лет, в 11-12 лет, в 15-17 лет, в 21-22 лет, 27-30 лет. Прививка против туберкулеза называется БЦЖ. Ставится внутрикожно на левом плече. Противотуберкулезная вакцина БЦЖ применяется первой от всех прививок в роддоме на 4-7 день после рождения. Прививка безболезненна, не вызывает аллергических реакций. После прививки на плече появляется гнойничок размером 7-8 мм, который не беспокоит ребенка, самостоятельно заживает. После заживления гнойничка развивается защитный рубчик размером от 5 до 8 мм, который защищает детей на 5-6 лет от туберкулеза. В условиях неблагоприятия по туберкулезу в работе над повышением санитарной грамотности населения и в том числе детей, подростков, важная роль должна отводиться интеллигенции — учителям школ, преподавателям СПТУ, педучилища, УПК, гимназий, воспитателям детских садов, интернатов и уважаемым родителям.

Пожалуйста, объясните и настройте детей и подростков о необходимости проведения противотуберкулезных мероприятий, как проба Манту, БЦЖ в срок. Просим помочь и облегчить работу медикам. Организовано приобщение детей на диагностические и прививку в участковые больницы по вызову в указанный день.

Н. СОЛОВЬЕВА, фтизиатр.

КӨННӨРҮҮ

«Энисиэли» хаһыат бу дьыл олунньу 4 күнүгүөбү нүөмүрүгэр «Анатолый Попов: «БAM — мин эдэр сааһым» ыстатыаа собулуобугун Попов оннугар Павлов дьэн көннөрөн ааһаргытыгар көрдөһөбүт.

Күндү эдьинийбит ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна бу дьыл олунньу 3 күнүгэр уһун ыарыттан өлбүтүн бары аймахтарыгар, билэр дьонугар, доһотторугар дирин кутурбаммын иһитиннэрэбит. Балтылара, бырааттара, кийинтэрэ.

Нам начальная оскуолатын коллектива ор сылларга бииргэ үлээбит коллегалара, кэлин улуустаабы үөрэх управленийтын библиотекара ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна уһун ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн бииргэ төрөөбүттэригэр, чугас дьонугар дирин кутурбаммын тиэрдэр.

Бииргэ үөрэммит дьүөгэбитигэр, үөрэнээччибэр Санникова Инна Иннокентьевна таптааллаах эдьинийэ, күндүтүк саныыр учууталбыт, коллегам ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна эмискэ ыараханлык ылдыан өлбүтүнэн дирин кутурбаммытын биллэрэбит. 1990 с. XI «в» кыл., Клара Иннокентьевна.

Нам I №-дээх орто оскуолатын педколлектива учуутал Санникова Инна Иннокентьевна таптыыр эдьинийэ ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн дирин кутурбаммын тиэрдэр.

Урукку ыкса ыалбыт ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна эдэр сааһыгар эмискэ ылдыан өлбүтүнэн кини бииргэ төрөөбүттэригэр дирин кутурбаммытын тиэрдэбит. Чириковтар, Егоровтар, Колмогоровтар.

Выражаем глубокое соболезнование Фекле Афанасьевне, Инне, Феде, Асику по поводу безвременной кончины горячо любимой сестры, тети ШЕСТАКОВОЙ Антонины Афанасьевны Соседи Гаврильевы.

Ого сааспыттан бииргэ үөрэммит доһорбут, үөрэппит кыһым үөрэбүриин управленийтын педагог-библиотекара ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн бииргэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар дирин кутурбаммытын тиэрдэбит. Кылаас салаааччыта, бииргэ үөрэммиттэрэ.

Күндүтүк саныыр бастакы учууталбыт ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна соһумардык ылдыан өлбүтүнэн бары аймахтарыгар, билэр дьонугар дирин кутурбаммытын тиэрдэбит. 1987 с. выпускниктар, төрөппүттэр.

Үөрэх улуустаабы управленийта, профсоюз улуустаабы комитета педагогической үлэ ветерана ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна уһун ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн кини дьиз көргөһүгэр, аймахтарыгар дирин кутурбаммын тиэрдэллэр.

Коллектив Намской средней школы № 2 выражает глубокое соболезнование Санниковой Фекле Афанасьевне, родным и близким по поводу безвременной кончины после тяжелой болезни горячо любимой сестры ШЕСТАКОВОЙ Антонины Афанасьевны

Ааһарга, суруйарга үөрэппит күндүтүк саныыр учууталбыт ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн чугас дьонугар, аймахтарыгар кутурбаммытын тиэрдэбит. 1990 с. II «а» кл. выпускниктара, кл. рук. Кириллина С. В.

Чугас аймахтарыбытыгар, Екатерина Викторовна уонна Николай Николаевич Пестряковтарга күндү ийэлэрэ, эбэлэрэ үлэ уонна тыыл ветерана ЖИРКОВА Дария Ивановна 76 сааһыгар ыараханлык ылдыан өлбүтүнэн дирин кутурбаммытын тиэрдэбит. Намтан Пестряковтар, Абрамовтар.

Күндүтүк саныыр, убаастыыр маһнайгы учууталбыт ШЕСТАКОВА Антонина Афанасьевна ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн бииргэ төрөөбүттэригэр, чугас дьонугар дирин кутурбаммытын тиэрдэбит. 1971 с. I «а» кылаас коллектива.

Намнаабы Ветеринарной управлению коллектива ветеринарной лаборатория үлэһитигэр Е. В. Пестряковага таптааллаах ийэтэ ЖИРКОВА Дария Ивановна ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн дирин кутурбаммын биллэрэр.

Педколлектив улусной гимназии выражает глубокое соболезнование родным и близким, по поводу кончины учительницы начальных классов ШЕСТАКОВОЙ Антонины Афанасьевны

Улуустаабы сир комитета бэйэтин үлэһитигэр Е. Н. Дьяконовага таптааллаах ийэтэ ДЬЯКОНОВА Александра Егоровна өлбүтүнэн дирин кутурбаммын биллэрэр.

Коллектив и родители I «а» класса выражают глубокое соболезнование нашей учительнице Фекле Афанасьевне и всей ее семье по поводу кончины дорогой сестры. ШЕСТАКОВОЙ Антонины Афанасьевны

Нам улууһун дьаһалтатын инвестиционно-строительной управленийтын коллектива кылаабынай инженеригэр Дьяконов Н. Г. таптыыр ийэтэ ДЬЯКОНОВА Александра Егоровна ыараханлык ылдыан өлбүтүнэн дирин кутурбаммытын тиэрдэбит.

ДУОБАТ

Быйыл ким чемпионубай?

Дуобат улуустаабы федерацията ааспыт сыллаахха калыдарнай былаанга олоһуран үлэээтэ уонна былаанга көрүллүбүт күрэхтэһиллэри барытын ытта. Ол ынан баран, үп-харчы бириэмэтигэр көстүбөккэ, сыл бастакы анарыгар барыахтаах күрэхтэһиллэр сэттиний, ахсынны ыйдарга ытыллынылар. Санаан да көрдөххө ким чемпион буоларын, хайа хамаанда бастырын дьыл түмүктээн эрдэбинэ быһаарсар астыга суох. Оттон республика чемпионаттара сыл бастакы анарыгар ытыллаллар. Ити итэбэни быйыл хатылаабат иһиттэн, 1997 сылга чемпионаттары, хамаанданан күрэхтэһинни бастакы, иккис кварталларга ытарга

ссуруктаныбыт. Кыах суоһунан тохсунньуга улуус таһымнан күрэхтэһини ытыллыбата. Республика нуучча дуобатыгар чемпионата олунньу иккис анарыгар ытыллалларын, онно улуус быйылгы чемпиона ытырыллыахтаабынан, эр дьон нуучча дуобатыгар үрдүк лигага чемпионаттарын олунньу 15-16 күнүгүгэр ытарга быһаардыбыт. Бу ыйга итин тэһэ коммерческой классификационной турнир ытыллыаба.

Кулун тутар 15-16 күнүгүгэр эр дьон бастакы Лигага чемпионаттара, кулун тутар 22-23 күнүгүгэр дьахталлар (64) чемпионаттара, кулун тутар 29-30 күнүгүгэр дуобат фестивала буолуохтара. Муус устар 12-

13 күнүгүгэр эр дьон уонна дьахталлар международнай дуобакка чемпионаттара, муус устар 19-20 күнүгүгэр иһилинктэр хамаанданан күрэхтэһиллэрэ ытыллыахтара. Итинтэн атын күрэхтэһиллэр сыл иккис анарыгар көрүлүннүлэр.

Олунньу 15-16 күнүгүгэр Үрдүкү Лига чемпионата сарсыарда 10 чаастан дуобат дьэһитигэр сабаланаар. Бу маастарга кандидат нуормалаас чемпионатка кыттарга быраабы ылбыт 14 дуобатчыт ытырыллынылар. Былырынгы чемпион Лаврентьев И. И., иккис призер Собакин П. П., үһүс призер Леонтьев Е. Р., маастарга кандидаттар Собакин И. П., Местников Г. Д., Охлопков А. Е., Колосов Н. Е., Иса-

ков С. П., Охлопков П. П., Азаров П. Г. уонна бастакы разрядтаахтар Бурнашев А. И., Ноев Н. Н., Собакин Е. П., Диодоров Г. Г.

Ити дуобатчыттар туспа ыгырыны күүппөккэ, хойутаабакка кэллэрлэригэр баһарабыт. Ким чемпионнаабыт республика чемпионатыгар ыгырыллыаба. Федерация төһө да үп-харчы кырымчыгыни иһингэр, бастакы Лига чемпионатын туспа ытарга быһаарда. Онно үс бастакы мистэбэ тахсыбыттар эһил Үрдүкү Лигага кыттар быраабы ылаллар.

В. ЕРЕМЕЕВ, федерация эппиэттиир секретара.

Реклама • Биллэриилэр • Реклама

Продаю УАЗ-31512 год выпуска 1993 года. Пробег 90 тыс. км. за 25 млн. руб. Обращаться по адресу: ул. С. Платонова, 11, кв. 3.

Бэргэһэ, этэрбэс, саба, билэ тигинитигэр уонна тирин имитинитигэр сакаас ылабын. Сынана кэһэтин быһытынан. Телефонум: 2-33-17.

Продается автомашинна УАЗ-31512 1995 года выпуска в хорошем состоянии, цена 35 млн. рублей. Справки по тел. 21-007, 21-352.

Редактор В. Г. КАСЬЯНОВ. ОТДЕЛЛАР информация, сурук; төрүт культура — 21496, иллюстрация уонна реклама (секретариат) — 21640, Бухгалтерия — 21141. «Нам» телерадиостудия — 21632.

Сурукка ааккытын-суолгутун, үлэбитин, дьэһит аадырын чуолкай ыйыт. Автор этэрэ мэддэй хаһыат санаатынын биир буолуохтаах дьэн буолбат.

Намнаабы «Ас-үөл» ГУП Кыһыл Дэрэбинэбэ баар 100 тн булуһун эт ууруон баһалаахтарга арендаһыт. Төлбүрү уу харчынан эбэтэр кэһэтин быһытынан. Маннык телефонуна билсэргитигэр: 2-26-64, киһэ 6 чаас кэһиттэн.

«Ас-үөл» ГУП администрацията. ДТ-75 «Казахстан» 1995 сыллаахха оһоһуллубут, суурэр тракторы, «Москвич-412» автомассыныны, «Урал», «Восход» мотоцикллары, «Пионер тутуу краны, үүттүүр тэриллээх мас хайытар станогу, 4x4 м. баанньык эркинин маһын, сотору төрүөхтээх үс ынабы, атыбылыбын.

ААДЫРЫНЫМ: Бөтүн и., Ильин К. С., тел. 2-35-77.

«Энисиэли» — Нам улууһун хаһыата; 678040, Саха Республиката, Нам с., Октябрьскай уул. 1. Учредителлэр: Нам улууһун дьаһалтата, «Саха-полиграфиздат» национальнай компанията. С. Р. бэчээт уонна маассабай информация көһүлүн көмүскүүр региональнай инспекциянан регистрацияламмыт № Я 0085.

Нам улууһун типографията: 678040, Нам с., Ленскэй уул., 85. Формата А3. Кээмэйэ 1,0 бэч. лисс. Нэдиэлэбэ үстэ тахсар. Индекс 54889. Тиража 2304. Бэчээттэнэ 04.02.97 с. Сакааһын №-рэ 14.